

Міністерство культури і туризму України
ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»

Славетний син України Пилип Орлик (до 340-річчя з дня народження)

Бібліографічний покажчик

Київ 2012

ББК 63.3(4Укр)
С 47

Славетний син України Пилип Орлик (до 340-річчя з дня народження) : бібліогр. покажч. / уклад. Ю. Круть ; ред. : В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко; ДЗ «Держ. б-ка України для юнацтва». – К., 2012. – 51 с.

Бібліографічний покажчик «Славетний син України Пилип Орлик» є інформаційним ресурсом про життя та діяльність гетьмана та автора першої Конституції України. Видання складається з чотирьох розділів.

У першому розділі висвітлюються життєвий шлях Пилипа Степановича Орлика та його політичні погляди.

Другий присвячено Конституції Пилипа Орлика.

Третій розділ містить бібліографічні описи творів Пилипа Орлика та художні твори про нього.

У четвертому розділі даються посилання на ресурси про життя та творчість гетьмана в Інтернеті.

Покажчик доповнений додатками.

Рекомендовано бібліотечним працівникам, учителям, викладачам ВНЗ, школярам, студентам.

Укладач Ю. Круть

Редактори: В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко

Відповідальний за випуск Г. Саприкін

©Укладач Ю. Круть, 2012

©ДЗ Державна бібліотека України для юнацтва, 2012

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Орлик був людиною висококультурною,
європейцем в повнім розумінні цього слова...
Він належав до людей барокової доби,
просякнутих високою релігійністю...
Життя примушувало його до компромісів,
але душа залишилася чесною і щирою,
здатною до найбільших обмежень і самоповаги.*

Борис Крупницький, 1938 р.

Військові походи та грандіозні битви, криваві сутички один на один з ворогом, перемоги і поразки, втомливі переїзди й конспіративні зустрічі, шифровані листи й перехоплені таємні записки, офіційні прийоми монархами Європи та Азії й перебування у злиденному стані, літературні читання й філософські диспути довголітня вірність коханій дружині й передчасна смерть улюблених дітей – ось невеликий перелік героїчних, детективних і трагічних сюжетів, які супроводжували славетного сина України Пилипа Орлика протягом усього життя.

Цікаво, що один з найбільших українських патріотів свого часу народився на території сучасної Білорусії. Сьогодні мала батьківщина видатного гетьмана Пилипа Орлика є невеличким селом Касутою Вілейського району Мінської області, що за 103 кілометра на північний захід від Мінська. Відомо, що на початку 90-х років XVII століття мати Орлика, Марія Малаховська, продала свої маєтності у Білорусії та переїхала з сином до України. Тут Пилип вступив до філософського класу Києво-Могилянської академії, яку закінчив у 1694 р. У стінах цього відомого на всю Європу навчального закладу майбутній гетьман виявив особливий хист до іноземних мов, богословських наук, історії, логіки, риторики й, особливо, поезики.

У 1695 р. Пилип Орлик написав латиномовний панегірик «Алкід Російський, тріумфальним лавром укоронований» на честь військових перемог гетьмана Івана Мазепи. Однак замисел його твору був значно ширший, ніж просте вихваляння заслуг можновладця. Автор намагався витворити ідеологему, яка могла б викону-

вати певні функції у світоглядній системі українців, тобто, якщо говорити сучасною мовою: він «виписав» тогочасну національну ідею. Одним з головних її постулатів стало апелювання Орлика до античної римської спадщини та переконування читачів у тому, що українські козацькі правителі є християнськими праведниками й діють згідно з Божим промислом, а тому прирівнюються до провідних великокнязівських дворів Європи. Досить промовистим виглядає й той факт, що у іншому віршованому творі «Гіпомені Сарматському» (1698) Орлик розвинув свої тези щодо вироблення головної української ідеї того часу. Вони були акумульовані у висловлюванні: «Київ – це Рим новий». Тут ішлося не лише про Київ як православну столицю, але й про бажання бачити його новим політичним центром цього регіону Європи. На думку Орлика, Гетьманщина мала повне право на успадкування не лише культурних, а й політичних традицій античного Риму.

Природній поетичний таланти, глибока ерудиція, освіта високого європейського рівня дозволили Орлику за короткий проміжок часу стати знайомим політиком і зайняти місце «правої руки» гетьмана Мазепи. Захоплення європейською літературою (відомо, що в будинку Орлика в столичному Батурині знаходилася велика бібліотека) зблизило його з Мазепою, а вже у 1702 р. гетьман стає хрещеним батьком другої дитини Пилипа і Ганни Орликів – Григорія, майбутнього генерал-поручика французької армії та найближчого дорадника свого батька.

У результаті Полтавської катастрофи 1709 р. Орлик разом із Мазепою та Карлом XII відступив до Бендерської фортеці в Молдавії, що належала Османській імперії. Трагедія поразки під Полтавою та втеча до «диких околиць» глибоко відклалася у душі козацького провідника (він неодноразово згадував про це у своїх листах та щоденнику), але не зламала в ньому патріота своєї землі. Пилип Орлик неодноразово засвідчував відданість гетьману навіть тоді, коли Мазепа, перебуваючи вже на смертному одрі, віддалив його від себе, сподіваючись передати гетьманську булаву своєму племінникові Андрію Войнаровському. Однак, старшина та козаки, зважаючи на те, що Орлик довгий час був найближчим дорадником Івана Мазепи, на його освіченість, порядність та професіоналізм, бажали бачити його своїм гетьманом.

5 квітня (16 квітня за н. с.) 1710 р. генерального писаря Пилипа Орлика обрали гетьманом Війська Запорозького «обох сторін» Дніпра. Гетьманування П. Орлика було насичене подіями різного характеру, однак найголовнішим серед них стало ухвалення в 1710 р. договірною документу між українським гетьманом, шведським королем та козацькою старшиною – «Договори і постанови законів і вольностей військових» («*Pacta et Constitutiones legum libertatumque Exercitus Zaporosiensis*»). Цей справді конституційний акт не лише підсумував державно-політичний та суспільний розвиток України від часів Богдана Хмельницького, але й узаконив основні напрями політико-правового існування Козацької держави в майбутньому.

Протягом 1711-1713 рр. Пилип Орлик очолив два великих військових походи з метою відвоювання Правобережжя. У цей час він також брав участь у переможній для українців Прутській баталії, укладав договори з Османською імперією та Кримським ханством, проводив переговори з урядом Речі Посполитої, відсилав своїх представників на Лівобережну Україну, одним словом, робив усе можливе для того, щоб відвоювати втрачений край.

Пилип Орлик вів особистий щоденник, який, по суті, став його своєрідним заповітом для наступних поколінь. Він має обсяг понад 2000 сторінок та зберігається в архіві Міністерства закордонних справ Франції в Парижі. Записи гетьмана-вигнанця за своїм змістом є не лише подорожнім щоденником, але й великим збірником, який, з одного боку, відтворює особисті реакції автора на ті чи інші події його життя та побуту, а з іншого – містить відгуки на все, що доходило до Орлика з міжнародного життя. Символічним є висновок відомого французького історика Даніеля Бовуа, який порівнював Пилипа Орлика з видатним європейським просвітителем Вольтером. Окрім того, вчений з Франції засвідчив велику історичну цінність щоденника гетьмана, який у XVIII ст. документально підтвердив «усвідомлення української ідеї в Європі».

Воїн, політик та інтелектуал не лише народився, але й помер поза територією України. Протягом десятиліть він жив у матеріальній скруті, позбавлений родинного тепла, але нескорений. В умовах довголітньої вимушеної еміграції (Молдавія, Швеція, Австрія, Чехія, Польща, Греція, Румунія), що тривала протягом

1714 – 1742 рр., гетьман зберіг палке бажання зробити Україну вільною.

Переконані, що бібліографічний покажчик, опрацьований фахівцями Державної бібліотеки України для юнацтва, допоможе багатьом поціновувачам української історії опанувати ту величезну наукову та популярну історичну Орликіану, яка існує не лише в Україні, але й далеко за її межами.

Тарас Чухліб, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, заслужений діяч науки і техніки України

РОЗДІЛ 1. ПИЛИП ОРЛИК – ГЕТЬМАН У ВИГНАННІ

*Він був живим утіленням того,
як можна пронести крізь усе
своє життя з'ясовані ідеали.*

Григорій Орлик

Пилип Орлик – гетьман Правобережної України (1710 – 1714 рр.), гетьман України в еміграції (1714 – 1742 рр.).

Народився Пилип Орлик 11 жовтня 1672 р. в селі Косуті Ошмянського повіту на Віленщині. Орлики походять із старого баронського роду, поширеного у Чехії,

Моравії та Шлезьку. Один із представників цього роду за часів гуситського руху XIV – початку XV ст. перебрався до Польщі, а згодом до Литви. Саме від цієї лінії й походять предки Пилипа Орлика. 1673 р. під час польсько-турецької війни в битві під Хотиним загинув його батько. Початкову освіту П. Орлик здобув, ймовірно, у єзуїтській школі у Литві.

Пізніше він вступив до Києво-Могилянської академії. У 1698 р. зайняв посаду кафедрального писаря у Київській митрополії. Того ж року одружився з дочкою полтавського полковника Герцика Ганною. Близько сходиться із викладачем Колегіуму, відомим церковно-політичним діячем, філософом та письменником Стефаном Яворським, який був його добродієм і повірником.

З 1700 р. завдяки протекції Стефана Яворського обіймає посаду канцеляриста, потім старшого канцеляриста Генеральної військової канцелярії, керуючого справами канцелярії. На освіченого молодого інтелігента звернув увагу гетьман Іван Мазепа, якому Пилип Орлик у 1695 р. написав панегірик «Алکید Російський». У 1707 р. Орлик стає генеральним писарем Війська Запорозького, одним із найближчих помічників Івана Мазепи, виконує важливі дипломатичні доручення гетьмана у його таємних зносинах з антиросійською польською верхівкою.

У жовтні 1707 р. Мазепа утаємничує Орлика у свої плани підготовки антиросійського повстання і шведсько-українського союзу. Під час подій 1708 – 1709 рр. і поразки шведсько-українських військ під Полтавою Орлик залишився на боці Мазепи і разом з ним відступив на територію Туреччини, у Бендери. Після смерті Мазепи, коли постало питання про вибір нового гетьмана на противагу Іванові Скоропадському, поставленому на Україні Петром I, вибір упав на П. Орлика, якого обрали гетьманом 5 квітня 1710 р. У день виборів було проголошено державну Конституцію, яка називалася «Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького».

Перебуваючи до кінця життя в еміграції, Пилип Орлик уклав союзні договори зі Швецією (1710 р.), кримським ханом (1711 р., 1712 р.), вступав у переговори з Туреччиною, намагаючись схилити ці країни до війни з Московською державою з метою визволення України. У 1711 р. разом із кошовим Костем Гордієнком здійснив військовий похід запорожців та союзних татарських військ на Правобережну Україну, здобув Білу Церкву, дійшов до Фастова, але через зраду татар відступив до Бендер.

Влітку 1711 р. турки та татари разом з польсько-українським військом завдали поразки російській армії над Прутом. З 1714 р., після того, як Орликові не вдалося реалізувати свої плани визволення України, він разом з Герциком, Войнаровським, Мировичем переїжджає до Швеції, у 1720 р. – до Австрії, пізніше – до Чехії. З 1722 по 1734 рр. живе у Греції в місті Салоніки. У 1740 р. почалася війна між Туреччиною і Росією, на яку Пилип Орлик покладав надії. Але після укладення між обома країнами Білогородського миру стало очевидно, що його сподівання марні. Помер Пилип Орлик 24 травня 1742 р. в Яссах у Молдавії.

Високоосвічений, з тонким національно-політичним почуттям, палкий і свідомий патріот і борець за незалежну Україну, Пилип Орлик виділявся у тогочасному середовищі української козацької старшини. Навіть історики XIX ст., зокрема Костома-ров, Соловійов та Ключевський, незважаючи на негативне ставлення до українських визвольних ідей, не могли не зауважити щирості й чистоти його замірів. Орлик являв собою цілком новий тип патріота й інтелігента, який у неймовірно тяжких умовах емі-

грації не полишав думки про відновлення самостійності української держави.

Найактивніший провідник мазепинської ідеї, він присвятив ціле своє життя створенню західноєвропейської коаліції, яка б допомогла визволити Україну. Вигнанець, гетьман-емігрант, з невеликою групою однодумців – А. Войнаровським (небожем І. Мазепи), полковником Д. Горленком, генеральним писарем І. Максимовичем, генеральним суддею К. Довгополим, генеральними осавулами Г. Герциком та Ф. Мировичем – робив відчайдушні спроби умовити уряди Швеції, Німеччини, Польщі, Франції, Туреччини розпочати спільну боротьбу з царем.

Орлик активно листувався з монархами та іншими високими зверхниками цих держав, порушував українську проблему на різних приватних та офіційних зустрічах. Він намагався скористатися будь-якою можливістю, щоб зацікавити європейські держави вирішенням долі України. Ніхто більше за Пилипа Орлика не зробив у той час, аби українське питання стало часткою загальноєвропейської політики першої половини XVIII ст.

Оскільки Орлика найбільше турбувала доля Батьківщини, у його «Діаріуші» ми знаходимо багато звісток з України, що їх він намагається добути за будь-якої нагоди від купців, дипломатів, з листів та тогочасних газет. Орликів стиль і багатогранна освіченість ставлять його в один ряд з найвидатнішими представниками української вченої еліти кінця XVII – початку XVIII ст., яка виховалася в стінах Києво-Могилянської академії. Це був той культурний осередок, котрий увійшов в історію як Київські Атени і ідеологом та лідером якого був Іван Мазепа. Тридцять років Пилип Орлик поневірявся Європою, зазнавав злигоднів, нестатків, переслідувань агентів Петра I та його наступників, однак все-таки неухильно й послідовно, як міг у тяжких умовах еміграції, боровся за визволення України.

У своїх листах і в щоденнику він не раз порівнював себе з чоловіком, якому буря розбила корабель: «Як корабельник, котрого застануть в океані противні вітри, змучений ними і виглядає ясної погоди, так і я, змучений безнастанними нещастями, заведений у своїх надіях, очікував і очікую обіцяної втіхи...» Та його надіям судилося здійснитися лише через два з половиною століття...

1. Україна. Міністерство культури і туризму. Про затвердження ескізного проекту пам'ятника гетьману Пилипу Орлику, спорудження якого передбачено у смт. Батурин Чернігівської області : Наказ Мін-ва культури і туризму від 14 трав. 2007 р. № 464 // М-во культури і туризму України ; Нац. Парламент. б-ка України. – 2007. – № 6/1. – С. 5.

2. Апанович О. На чужині. Але – з Україною / О. Апанович // Політика і час. – 1998. – № 3. – С. 68 – 80.

Про міжнародну політичну діяльність гетьмана України Пилипа Орлика.

3. Артамонов В. Пилип Орлик и его конституция : демократия в Украине зародилась три столетия назад / В. Артамонов // Вести. Версии. Сенсации. – 2010. – № 28. – С. 13.

4. Басараба В. Пилип Орлик / В. Басараба // Вільне сл. – 2004. – 16 черв. – С. 6.

5. Батуринські читання 2007 : зб. наук. пр. / за ред. О. Б. Коваленка ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського ; Нац. акад. наук України. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 304 с.

Збірник містить матеріали наукової конференції «Козацька старшина кінця XVII – першої половини XVIII ст.», присвяченої 335-річчю Пилипа Орлика.

6. Беляєва Л. Он так мечтал офіційно перенести Запорожскую Сечь во Францию!.. / Л. Беляєва // Регион-експресс. – 2004. – № 3. – С. 11.

У статті розповідається про сина Пилипа Орлика Григорія.

7. Гетьман Пилип Орлик ; «Бендерська конституція» 1710 р. / В. К. Губарев // Історія України : унів. ілюстр. довід. / В. К. Губарев. – Донецьк : БАО, 2007. – С. 158 – 160.

**ББК 63.3(4Укр)я2
Г93**

8. Гетьман Пилип Орлик та його Конституція / П. А. Михальчук // Курс лекцій з історії України : у 4-х ч. / П. А. Михальчук, І. П. Куций. – Тернопіль : Вид-во Астон, 2007. – . –

Ч. 2 : Нова історія України. – С. 89 – 101.

**ББК 63.3(4Укр)я73
М69**

9. Гетьман Пилип Орлик та його Конституція України // Історія України. XVI – XVIII ст. / П. М. Сас. – Львів, 2001. – С. 215 – 222.

10. Гетьман України – емігрант Пилип Орлик / О. М. Апанович // Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі / О. М. Апанович. – К. : Либідь, 1993. – С. 209 – 253.

**ББК 63.3(4Укр)4
А76**

11. Гетьман України Пилип Орлик (1672 – 1742) // Персона. – 2009. – № 1. – С. 16.

12. Гончаренко В. Д. Пилип Орлик – гетьман в еміграції / В. Д. Гончаренко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 18 – 24.

13. Гончарук П. Провісник української конституційної державності (до 335-річчя від дня народження Пилипа Орлика) / П. Гончарук // Київ. старовина. – 2007. – № 6. – С. 11 – 29.

14. Григір Орлик / Б. Сушинський // Козацькі вожді України: історія України в образах її вождів та полководців XV – XIX ст. : істор. есе в 2-х т. Т. 2 / Б. Сушинський. – 2-ге вид., доповн. – Одеса, 2004. – С. 559 – 566.

**ББК 63.3(4Укр)4
С91**

Про графа, генерал-лейтенанта французької армії часів Людовика XV, сина Пилипа Орлика.

15. Дробаха О. Григор Орлик – генерал Франції / О. Дробаха // Літ. Україна. – 2003. – 27 листоп. – С. 7.

У статті йдеться про сина Пилипа Орлика.

16. Дроздовський Д. Пилип Орлик: феномен доби на тлі Києво-Могилянської академії : за матеріалами Міжнар. наук. конф., присвяч. 300-річчю Бендер. Конституції Пилипа Орлика, (м. Київ) / Д. Дроздовський // Дзеркало тижня. – 2010. – 23 – 29 жовт. (№ 39). – С. 15.

17. Дружина гетьмана – конституціоналіста Пилипа Орлика / Є. Луняк / Минувшина Пилипа Орлика в романтичних історіях / Є. Луняк. – К. : Кн., 2011. – С. 212 – 221.

**ББК 63.3(4Укр)
Л84**

Про дружину Пилипа Орлика Ганну Герцик.

18. Єжен А. Орлик у Швеції / А. Єжен // Записки наук. т-ва ім. Шевченка : у 200 т. Т.92. – Львів, 1909. – С. 96.

19. Журавльов Д. В. Боротьба за слобідську Україну в 1711 р. в контексті військово-політичних планів Пилипа Орлика та Карла XII / Д. В. Журавльов // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2007. – Вип. 39. – С. 17 – 28. – (Історія).

20. За часів Гетьманщини // Україна : для дітей серед. шк. віку / авт.-упоряд. : В. М. Склярєнко, Т. В. Іовлева та ін. – Харків : Фоліо, 2006. – С. 32 – 41. – (Дит. енцикл.).

**ББК 92.0
У45**

У розділі надано інформацію про гетьманів України, у тому числі про Пилипа Орлика.

21. Замлинський В. Пилип Орлик / В. Замлинський // Історія України в особах: IX – XVIII ст. / В. Замлинський, І. Войцеховська, В. Галаган. – К. : Україна, 1993. – С. 345 – 354.

**ББК 63.3(4Укр)4
І-90**

22. Зубко І. В. Екстраполяція правових поглядів П. Орлика в умовах державо- і правотворчого процесу в Україні / І. В. Зубко // Влада. Людина. Закон. – 2005. – № 10. – С. 61 – 63.

Про корисність правових поглядів гетьмана на державо- та правотворчий процес для сучасної України.

23. Кирик Л. Важкий крок до волі / Л. Кирик // Українознав. : календар-щорічник. – 2006. – С. 127 – 133.

Автор розповідає про спробу гетьмана Пилипа Орлика відродити українську державність.

24. Козаки під захистом шведської корони // 100 великих постатей і подій козацької України / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Арій, 2008. – С. 352 – 359.

У розділі відображено період обрання гетьманом Пилипа Орлика та часи його гетьманування.

25. Козацький син – генерал французької армії // 100 великих постатей і подій козацької України / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Арій, 2008. – С. 372 – 374.

**ББК 63.3(4Укр)45я2
С81**

Статтю присвячено сину Пилипа Орлика Григору.

26. Кононенко П. Пилип Орлик і український конституційний процес / П. Кононенко, Т. Кононенко // Освіта і упр. – 2002. – Т. 5, № 3. – С. 9 – 28.

27. Кравцевич-Рожнецкий В. Я. Амбасадор казацкого народа / В. Я. Кравцевич-Рожнецкий. – К. : Европ. ун-т, 2004. – 405 с.

У книзі про життя та діяльність Пилипа Орлика та його сина Григорія.

28. Кресіна І. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція / І. Кресіна. – К. : Фотовідеосервіс, 1993. – 80 с.

**ББК 63.3(4Укр)46
К80**

29. Крикун М. Між війною і радою: козацтво Правобережної України в др. пол. XVII – на початку XVIII ст. : ст. і матеріали / М. Крикун. – К. : Критика, 2006. – 470 с.

Про розвиток козащини під час гетьманування Пилипа Орлика.

30. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик / Б. Крупницький // Важкий шлях (перша пол. XVIII ст.) / упоряд. В. Горобець. – К. : Україна, 2002. – С. 251 – 300.

**ББК 63.3(4Укр)46
В12**

31. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик. 1672 – 1742 р.: його життя і доля / Б. Крупницький. – К. : Дніпро, 1991. – 78 с.

**ББК 63.3(4Укр)46
К84**

32. Ліквідація царизмом автономного устрою України / О. М. Савельєв // Історія України : довід., хронологія подій, слов. для учнів та абітурієнтів / О. М. Савельєв. – Тернопіль : Навч. кн., 2010. – С. 97 – 98.

**ББК 63.3(4Укр)я2
С12**

Розділ присвячено правлінню П. Орлика.

33. Місія Пилипа Орлика / В. Шевчук // Козацька держава : етюди до історії укр. державотворення / В. Шевчук. – К. : Абрис, 1995. – С. 192 – 209.

**ББК 63.3(4Укр)
Ш37**

34. Ніколаєва І. П. Творець першої української Конституції / І. П. Ніколаєва // Історія та правознав. – 2009. – № 6. – С. 7 – 10.
Про гетьмана Правобережної України Пилипа Орлика.

35. Нові штрихи до образу гетьмана Пилипа Орлика // Народна армія. – 2005. – 2 верес. – С. 16.

36. Обрання Пилипа Орлика гетьманом в еміграції. Ухвалення «Пактів і конституцій законів і вольностей Війська Запорозького» // Історія України : довід. для абітурієнтів та учнів загальноосвіт. навч. закл. / С. В. Кульчицький, Ю. А. Мицик, В. С. Власов. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : Літера ЛТД, 2011. – С. 178 – 179.

**ББК 63.3(4Укр)я2
К90**

37. Околітенко Н. Хто визволиться сам, той буде вільний / Н. Околітенко // Жінка. – 2009. – № 11. – С. 6 – 7.
Про Пилипа Орлика та його родину.

38. Орлик Григорій Пилипович (5.11.1702 – 14.11.1759) // Енциклопедія історії України: У 10-ти т. Т. 7 / редкол. : В. А. Смолій, Г. В. Боряк та ін. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 635 – 636.

**ББК 63.3(4Укр)я2
Е64**

39. Орлик Пилип. Орликова Конституція. Похід Орлика на Україну // Велика історія України : у 2-х т. Т. 2. – К., 1993. – С. 117 – 119.

40. Орлик Пилип / П. В. Остапенко // Усі видатні постаті історії України / П. В. Остапенко. – Харків, 2006. – С. 139 – 146.

**ББК 63.3(4Укр)гя2
О-76**

41. Орлик Пилип // Провідники духовності в Україні : довід. / за ред. І. Ф. Кураса. – К. : Вища шк., 2003. – С. 76 – 78.

**ББК 63.3(4Укр)г
П78**

42. Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742) // Вони змінили світ / уклад. І. Ю. Левашова. – Донецьк : Глорія Трейд, 2011. – С. 656 – 657.

**ББК 63.3(0)я2
В73**

43. Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742) / Г. В. Щокін та ін. // Видатні постаті України : біогр. довід. / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий. – К. : МАУП ; Кн. палата України, 2004. – С. 586 – 587.

**ББК 92.0(4Укр)
В42**

44. Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742) // Енциклопедія історії України : у 10-ти т. Т. 7. / редкол. : В. А. Смолій, Г. В. Борjak та ін. – К. : Наук. думка, 2010. – С. 636.

**ББК 63.3(4Укр)я2
Е64**

45. Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742) // Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники / С. Павленко. – К. : КМ акад., 2005. – С. 58 – 61.

**ББК 63.3(4Укр)46
П12**

46. Орлик Пилип Степанович (1672 – 1742) // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 4. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енцикл., 2002. – С. 325 – 362.

**ББК 67я2
Ю70**

47. Орлик Пилип (1672 – 1742) // Ілюстрована енциклопедія історії України : у 3-х т. / О. Кучерук. – К. : Спалах, 2004. – . – Т. 1 : Від найдавнішого часу до кінця 18 ст. – С. 145 – 146.

**ББК 63.3(4Укр)я2
І-43**

48. Орлик Пилип (1672 – 1742) / М. А. Шудря // Січ-мати / М. А. Шудря. – К. : Ембре, 2008. – С. 524 – 531.

**ББК 63.3(4Укр)46
Ш95**

49. Орлик Пилип (1672 – 1742) / О. Апанович // Козацька енциклопедія для юнацтва : кн. ст. про істор. буття укр. козацтва / О. Апанович. – К. : Веселка, 2009. – С. 422 – 431.

**ББК 63.3(4Укр)45я2
А76**

50. Орлик Пилип (1672 – 1742) – гетьман Правобережної України (1710 – 1714), гетьман України в еміграції (1714 – 1742) / І. Ф. Шаров // 100 видатних імен України / І. Ф. Шаров. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – С. 293 – 297.

**ББК 63.3(4Укр)
Ш26**

51. Орликові заходи // Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К.; Львів, 1913. – С. 383 – 386.

**ББК 63.3(4Укр)
Г91**

Про вибори на гетьманство Пилипа Орлика.

52. Останній володар булави на Правобережній Україні (Пилип Орлик, 1710 – 1713) // Гетьмани Правобережної України в історії Центрально-Східної Європи (1663 – 1713) / Т. Чухліб ; Нац. акад. наук. України, Ін-т історії України ; Наук.-дослід. ін-т укр. козацтва. – К. : КМ акад., 2004. – С. 245 – 259.

**ББК 63.3(4Укр)46
Ч96**

53. Павленко С. Соратники та прибічники гетьмана: найближчі довірники: Орлик Пилип Степанович / С. Павленко // Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники / С. Павленко. – К., 2005. – С. 58 – 61.

54. Пасховер О. Гетьман-емігрант: Пилип Орлик / О. Пасховер // Політика і культура. – 2001. – № 13. – С. 42 – 43.

55. Пересунько Т. Пилип Орлик у Європі ; Посол України в Швеції : «Ми відкриваємо перший пам'ятник українцеві у Швеції» / Т. Пересунько // Культура і життя. – 2011. – № 27. – С. 8 – 9.

У статті розповідається про відкриття пам'ятника та меморіальної дошки українському гетьману Пилипу Орлику у Швеції.

56. Перша політична еміграція України: гетьман Пилип Орлик. Життя, віддане Вітчизні // Україна – Швеція: на перехрестях історії (XVII – XVIII ст.) : кат. міжнар. вист. (1 жовт. 2008 р. – 30 берез. 2009 р., м. Київ ; 9 квіт. – 31 трав. 2009 р., м. Дніпропетровськ) / уклад. Ю. Савчук ; М-во культури і туризму України ; Нац. музей історії України. – К. : Такі справи, 2008. – С. 121 – 142.

**ББК 85.101
У45**

У розділі висвітлено стосунки Пилипа Орлика зі шведським королем Карлом XII.

57. Пилип Орлик // Велика ілюстрована енциклопедія України / В. К. Борисенко та ін. – К. : Махаон – Україна, 2009. – С. 112 – 113.

**ББК 26.89(4Укр)я2
В27**

58. Пилип Орлик // Видатні постаті в історії України (IX – XIX ст.) : короткі біогр. нариси. Істор. та художні портр. : довід. вид. / В. І. Гусєв, В. П. Дрожжин та ін. – К. : Вища шк., 2002. – С. 201 – 204.

**ББК 63.3(4Укр)гя2
В42**

59. Пилип Орлик // Все для вчителя : іст. календар. – 2005. – № 11 – 12. – С. 20 – 22.

60. Пилип Орлик – гетьман і автор першої конституції України / упоряд. Г. Ю. Калюжна ; відп. ред. Л. П. Ясинська ; Посольство України в республіці Білорусь. – Мінськ : Видавн. центр Білорус. держ. ун-ту, 2006. – 141 с.

61. Пилип Орлик, гетьман України в еміграції // Козацькі вожді України: історія України в образах її вождів та полководців

XV – XIX ст. : істор. есе в 2-х т. Т. 2 / Б. Сушинський. – 2-ге вид., доповн. – Одеса, 2004. – С. 251 – 258.

**ББК 63.3(4Укр)4
С91**

62. Пилип Орлик // Держава : ілюстр. енцикл. України / Ю. Шаповал. – К. : Балтія – Друк, 2008. – С. 81.

**ББК 63.3(4Укр)я2
Ш24**

63. Пилип Орлик і його Конституція в епоху становлення європейського громадянського суспільства / упоряд. : А. О. Карасевич, З. В. Священко, В. В. Сокириська ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань : Жовтий, 2010. – 174 с.

64. Пилип Орлик та перша Конституція України // Позаклас. час. – 2008. – № 5. – С. 69 – 71.

65. Пилип Орлик (1672 – 1742) // Гетьмани України-Руси / Т. В. Чухліб. – Донецьк : БАО, 2012. – С. 254 – 268.

**ББК 63.3(4Укр)-283.31
Ч-96**

66. Пилип Орлик. 1672 – 1742. Державний і військовий діяч, поет, публіцист, полеміст // Золота книга української еліти : інформ.-імідж. альм. : у 6-ти т. Т. 2. – К., 2001. – С. 264 – 265.

67. Пилип Орлик (1672 – 1742) // Дивосвіт. – 2004. – № 22. – С. 11 – 14.

68. Пилип Орлик (1672 – 1742) // Шк. б-ка. – 2007. – № 5. – С. 6.

69. Пилип Орлик у боротьбі за Правобережжя // Україна крізь віки : у 15-ти т. / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. –

Т. 8 : Гетьманська Україна. – С. 255 – 259.

**ББК 63.3(4Укр)
У-45**

Про звільнення Правобережної України від російської присутності наприкінці січня 1711 р.

70. Пилип Степанович Орлик // Видатні українці / Д. О. Ушаков. – Харків : Фактор, 2008. – С. 56 – 57.

**ББК 63.3(4Укр)я2
У-93**

71. Пилип Степанович Орлик (1672 – 1742) // Історія України: неупереджений погляд : Факти. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семенко. – Харків : Шк., 2010. – С. 178 – 180.

**ББК 63.3(4Укр)
П30**

72. Пилип Степанович Орлик (1672 – 1742) // 100 великих українців / М. Гнатюк, Л. Громовенко та ін. – К. : Арій, 2010. – С. 131 – 135.

**ББК 63.3(4Укр)я2
С81**

73. Пилип Степанович Орлик (1672 – 1742) // 100 найвідоміших українців / М. Гнатюк, Л. Громовенко та ін. – К. : Орфей, 2002. – С. 141 – 146.

**ББК 63.3(4Укр)
С81**

74. Пилип Степанович Орлик (1672 – 1742) // Усі гетьмани України / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 297 – 320. – (Іст. досє).

**ББК 63.3(4Укр)4
Р33**

75. Позняк-Хоменко Н. Ад'ютант його королівської величності / Н. Позняк-Хоменко // Сіл. час. – 2004. – 22 верес. – С. 7.
Про сина Пилипа Орлика Григорія.

76. Про введення в обіг пам'ятної монети «Пилип Орлик» // Вісн. Нац. банк України. – 2002. – № 7. – С. 71.

77. Сисоєва Н. Славетний син України Пилип Орлик та його Конституція / Н. Сисоєва // Історія України. – 2008. – Трав. (№ 21). – С. 18 – 20. – (Шк. світ).

78. Скрипник О. Український генерал французької армії : Григорій Орлик (1702 – 1759) : дипломат, розвідник, борець / О. Скрипник // День. – 2008. – 31 жовт. – С. 8.

У статті розкрито образ сина Пилипа Орлика.

79. Славетний син України Пилип Орлик та його Конституція // Історія України. – 2008. – № 21. – С. 18 – 20. – (Шк. світ).

80. Смолка А. О. Пилип Орлик. Конституція 1710 / А. О. Смолка. – К., 2007. – 104 с.

81. Солодун С. І. Гетьман Пилип Орлик та його Конституція / С. І. Солодун // Історія та правознав. – 2007. – № 9. – С. 22 – 24.

82. Сподівання Пилипа Орлика підняти національно-український прапор для позбавлення від московського ярма України... // Історія запорізьких козаків : у 3-х т. Т. 3 / Д. Яворницький. – Львів : Світ, 1992. – С. 373 – 389.

**ББК 63.3(2Ук)4
Я22**

83. Спроби Орлика // Історія України з ілюстраціями і доповненнями / М. С. Грушевський ; уклад. : Й. Й. Боряк, В. Ф. Верстюк. – Донецьк : БАО, 2009. – С. 277 – 279.

**ББК 63.3(4Укр)
Г91**

84. Тимошик В. Європа їх знала орлами, а Росія – ворогами / В. Тимошик // Вечір. Київ. – 2006. – 25 січ. – С. 6.

У статті розповідається про гетьмана України Пилипа Орлика та його сина Григора.

85. Українсько-турецькі стосунки за гетьманування Орлика // 100 великих постатей і подій козацької України / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Арій, 2008. – С. 360 – 362.

**ББК 63.3(4Укр)45я2
С81**

86. Ульяновський В. Пилип Орлик / В. Ульяновський // Володарі гетьманської булави : іст. портр. / авт. пер. В. Смолій. – К. : Варта, 1994. – С. 419 – 497.

**ББК 63.3(4Укр)4
В68**

87. Фігурний Ю. С. Український гетьман Пилип Орлик : моногр. / Ю. С. Фігурний ; Нац. держ. ін-т українознав. – К., 2008. – 124 с.

88. Цуп В. Маршал Франції Григорій Орлик, похресник Мазепи / В. Цуп // Визвол. шлях. – 2003. – № 9. – С. 54 – 63.

89. Чухліб Т. Білоруська батьківщина українського гетьмана Пилипа Орлика / Т. Чухліб // Гетьман. – 2005. – № 3. – С. 34 – 35.

90. Чухліб Т. Пилип Орлик / Т. Чухліб. – К., 2008. – 64 с. – (Великі українці).

**ББК 63.3(4Укр)46
Ч96**

91. Чухліб Т. Пилип Орлик / Т. Чухліб // Історія України в особах: Козаччина / В. Горобець, О. Гуржій, В. Матях та ін. – К. : Україна, 2000. – С. 193 – 202.

**ББК 63.3(4Укр)46
І-90**

92. Шендрик Л. Гетьман Пилип Орлик – автор першої Конституції України / Л. Шендрик // Україна козацька. – 2010. – № 9 – 10. – С. 10 – 11.

93. Шпак В. Пилип Орлик – український Вашингтон / В. Шпак // Уряд. кур'єр. – 2009. – 27 черв. – С. 8.

94. Юхименко П. І. Соціально-економічні ідеї Пилипа Орлика / П. І. Юхименко // Історія економічних вчень : навч. посіб. для студ. ВУЗів / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К., 2001. – С. 46 – 47. – (Вища освіта ХХІ ст.).

95. Ярова Г. Щодо родового герба Пилипа Орлика / Г. Ярова // Музеї України. – 2007. – № 2 – 3. – С. 20.

96. Ярошенко М. Державно-правові погляди Пилипа Орлика у Контексті історичного розвитку Козацької держави / М. Ярошенко // Гетьман. – 2005. – № 4. – С. 31 – 33.

РОЗДІЛ 2. БЕНДЕРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

*Своєрідна українська Конституція,
яка свідчить про напрямок політичної
думки української еміграції того часу...
ідеї, закладені в основу угоди Орлика,
поділяли не лише емігранти,
але й найбільш свідомі частина старшини,
яка не пристала до Мазепи.*

Микола Василенко

«Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького», або так звана «Конституція Пилипа Орлика», яку було проголошено у день його виборів гетьманом, є унікальним документом, який дослідники небезпідставно називають однією з перших у світі демократичних конституцій. Головна ідея її – повна незалежність України від Польщі та Росії, причому кордони з Польщею мали проходити річкою Случ, як за Богдана Хмельницького. Крім визначення території української держави, цей документ визначав права усіх верств населення України.

Гетьман призначався главою держави, поряд з ним мала діяти Генеральна старшинська Рада, що обмежувала владу гетьмана й регулювала його відносини з народом. Це робило Орликову Конституцію одним із найдемократичніших тогочасних державних актів. Крім старшини, до Ради мали увійти представники від кожного полку. Державний скарб відокремлювався від гетьманського, на утримання гетьмана виділялися чітко визначені землі та кошти. Полковники та сотники повинні були обиратися демократично – вільними голосами козаків чи сотні. Гетьман зобов'язувався стежити за справедливим розподілом і збиранням державних податків, що сплачувалися козацькими підпомічниками, селянами, міщанами, купецтвом.

Конституцію України одразу по її прийняттю визнали уряди Швеції і Туреччини. Вона й сьогодні вражає своєю актуальністю й високим правовим рівнем.

97. Бегей І. Маленьке відзначення великого ювілею першої Конституції у світі / І. Бегей // Золотий резерв. – 2010. – № 4. – С. 40 – 41.

Про Конституцію Пилипа Орлика.

98. Бендерська конституція // Енциклопедія українознавства : у 3-х т. Т. 1. – К. : Глобус, 1993. – С. 111.

**ББК 92(4Укр)
Е64**

99. Бичко А. Конституція Пилипа Орлика як феномен світового правознавства / А. Бичко // Психологія і сусп-во : укр. теорет.-метод. соціогуманіт. часоп. – Тернопіль, 2000. – С. 8 – 68.

100. Бодарецький М. Д. Конституція Пилипа Орлика / М. Д. Бодарецький, Т. С. Добрава. – Хмельницький, 2000. – 60 с.

101. Василенко Н. П. Конституція Филиппа Орлика / Н. П. Василенко // Ученые записки Ин-та Рос. Асоц. НИИ обществ. наук. – М., 1929. – . – Т. 3. – С. 153 – 171.

102. Від Конституції Пилипа Орлика – до Конституції незалежної української держави // Розбудова держави. – 1992. – № 5. – С. 3 – 61.

103. Вовк О. Історія одного документу: україномов. ориг. Конституції гетьмана Пилипа Орлика в окремому виданні невдовзі вперше побачить світ / О. Вовк // День. – 2010. – 24 – 25 верес. – С. 10.

104. Вовк О. Б. Конституція Пилипа Орлика та його історія / О. Б. Вовк // Архіви України. – 2010. – № 3 – 4. – С. 145 – 166.

105. Волков М. Конституція Української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика 1710 року) / М. Волков // Юрид. журн. – 2009. – № 9. – С. 91 – 92.

106. Гаращук М. Конституція Української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика 1710 року) / М. Гаращук // Юрид. журн. – 2009. – № 7 – 8. – С. 179 – 180.

107. Глінська Л. Ф. Запорозьке козацтво та Конституція Пилипа Орлика / Л. Ф. Глінська, Т. С. Троїцька // Запорозьке козацтво в пам'ятках історії та культури : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (2 – 4 жовт. 1997 р., м. Запоріжжя). – Запоріжжя, 1997. – С. 125 – 127.

108. Голосніченко Д. Розподіл повноважень державних органів і посадових за Конституцією гетьмана Пилипа Орлика / Д. Голосніченко // Юрид. Україна. – 2008. – № 3. – С. 4 – 6.

109. Губань Р. Конституція Української гетьманської держави / Р. Губань // Юрид. журн. – 2009. – № 11. – С. 134 – 136.

110. Демиденко Г. Г. Принципи формування органів публічної влади за Конституцією Пилипа Орлика / Г. Г. Демиденко // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 37 – 44.

111. Дідіка В. Перша Конституція Української держави : Пилип Орлик заклав основи демокр. ще за часів Війська Запороз. / В. Дідіка // Флот України. – 2010. – 3 лип. – С. 5.

112. Домбровський І. Конституція української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика 1710 р.) / І. Домбровський // Юрид. журн. – 2009. – № 4. – С. 103 – 105.

113. Жовнір Н. Основному закону Пилипа Орлика – вже три століття / Н. Жовнір // Дзеркало тижня. – 2010. – 20 – 26 лют. – С. 24.

114. Журбелюк Г. Орликова Конституція і вияви ментальності українства / Г. Журбелюк // Київ. старовина. – 2009. – № 3. – С. 38 – 49.

115. Задихайло Д. В. Від Конституції Пилипа Орлика до конституційних засад правового господарського порядку / Д. В. Задихайло // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 140 – 150.

116. Іванченко Р. Він підніс на своїх плечах «падаюче небо України» : до 300-річчя першої укр. Конституції Пилипа Орлика / Р. Іванченко // Молодь України. – 2010. – 20 квіт. – С. 1 – 4.

117. Кампо В. Конституція Української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика) / В. Кампо // Юрид. журн. – 2009. – № 5. – С. 108 – 110.

118. Конституція козацької України 1710 р. // 100 великих постатей і подій козацької України / О. І. Гуржій, Т. В. Чухліб. – К. : Арій, 2008. – С. 363 – 367.

**ББК 63.3(4Укр)45я2
С81**

119. «Конституція Пилипа Орлика» (1710) в оцінці О. Оглоблина / О. Оглоблин // Вибори та демокр. – 2010. – № 2 – 3. – С. 105 – 111.

120. Конституція Пилипа Орлика. З Конституції Пилипа Орлика // З голосу нашої Клію / М. Слабошпицький. – К., 2000. – С. 156 – 160.

**ББК 63.3(4Укр)
С47**

121. Конституція Пилипа Орлика: оригінал та його історія // Архіви України. – 2010. – № 3 – 4. – С. 145 – 166.

122. Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) – перший конституційний акт України // Наука сьогодні. – 2006. – № 40. – С. 15 – 16.

123. Конституція Пилипа Орлика // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 3 / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енцикл., 2001. – С. 297 – 298.

**ББК 67я2
Ю70**

124. Корогод Г. І. Перша Конституція України. Пилип Орлик і його діяльність в еміграції : навч. посіб. / Г. І. Корогод. – Суми : Унів. кн., 2008. – 124 с.

125. Косаківський В. Конституція гетьмана Орлика / В. Косаківський // Уряд. кур'єр. – 2004. – 27 лип. – С. 6.

126. Кресін О. В. «Пакти й конституції законів і вольностей запорізького війська» 1710 р. / О. В. Кресін // Укр. іст. журн. – 2005. – № 2. – С. 192 – 203.

127. Кухарчук О. Конституція України. Як це було... / О. Кухарчук // Наука і сусп-во. – 2009. – № 5 – 6. – С. 2 – 7.
У статті висвітлено історію Конституції П. Орлика.

128. Лавренюк С. Молоді про Конституцію Пилипа Орлика / С. Лавренюк // Голос України. – 2010. – 8 квіт. – С. 3.

129. Лизогуб В. А. Норми Конституції Пилипа Орлика про народ і владу / В. А. Лизогуб // Проблеми законності : республік. міжвід. зб. – Харків, 2006. – Вип. 84. – С. 8 – 12.

130. Лях С. Р. Конституція Пилипа Орлика / С. Р. Лях // Укр. козацтво. – Запоріжжя, 2002. – С. 256 – 257.

131. Мазур П. Конституція Пилипа Орлика : закон , що ви-переджав час : до 300-річчя «Конституції прав і свобод Запорозького війська» / П. Мазур // Україна козацька. – 2010. – № 5 – 6. – С. 11.

132. Медведчук В. Конституція Пилипа Орлика як перше відбиття української національної ідеї на конституційному рівні / В. Медведчук // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1997. – № 3. – С. 3. – 15.

133. Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко. – К. : Ін Юре, 1993. – 60 с.

134. Музиченко П. П. Українська державність під іноземною зверхністю (др. пол. XVII – XVIII ст.) : конституція Пилипа Орлика / П. П. Музиченко // Історія держави і права України : навч. посіб. / П. П. Музиченко. – К., 2007. – С. 162 – 163.

135. Нагребецька І. Єдина по обидва береги Дніпра : до 300 річчя Конституції Пилипа Орлика / І. Нагребецька // Уряд. кур'єр. – 2010. – 7 квіт. – С. 1, 5.

136. Оглоблин О. Бендерська конституція 1710 р. (США, 1960 р.) / Л. Оглоблин // Вибори та демокр. – 2010. – № 2 – 3. – С. 112 – 119.

137. Окладна М. Г. Політико-правові ідеї Конституції Пилипа Орлика і сучасна українська Конституція / М. Г. Окладна, М. Ш. Киян // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 61 – 68.

138. Павлов М. Пакти вольностей запорізьких / М. Павлов // Гарт. – 2006. – 29 черв. (№ 26). – С. 8.

139. Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького між Пилипом Орликом і між старшиною, полковниками, а також Військом Запорозьким (1710 р.) // Історія України : джерел. літопис / упоряд. : В. І. Червінський, М. І. Обушний, Т. Ю. Горбань та ін. – К. : Дирекція ФВД, 2008. – С. 220 – 227.

**ББК 63.3 (4Укр)
І-89**

140. «Пакти й конституції» України козацької держави (до 300 річчя укладання) / відпов. ред. В. А. Смолій ; упоряд. : М. С. Трофимук, Т. В. Чухліб. – Львів : Світ, 2011. – 440 с.

**ББК 63.1(4Укр)
П13**

У виданні відтворено тексти оригіналу Пактів і Конституцій законів Пилипа Орлика.

141. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика 1710 р. / пер. з латин. та прим. М. С. Трофимука. – К. : Веселка, 1994. – 77 с.

142. Про введення в обіг пам'ятної монети «300 річчя Конституції Пилипа Орлика» // Вісн. Нац. банку України. – 2010. – № 5. – С. 60.

143. Савич С. С. Система державних органів у Гетьманщині за Конституцією Пилипа Орлика / С. С. Савич // Матеріали Між-нар. наук.-практ. конф. «Дні науки» / Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки (18 – 22 квіт. 2005 р.) : зб. тез, доп. та повідомл. – Луцьк, 2006. – С. 210 – 213.

144. Савчук Ю. Булава, під якою стверджено першу Конституцію України / Ю. Савчук // Історія в шк. України. – 2003. – № 4. – С. 50 – 52.

Про булаву, за легендою успадковану Пилипом Орликом від гетьмана Івана Мазепи.

145. Серьогіна С. Г. Особливості форми правління козацької держави за Конституцією Пилипа Орлика / С. Г. Серьогіна // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 25 – 36.

146. Скрипнюк О. Конституція Пилипа Орлика 1710 року : основні правові і політ. ідеї та її іст. значення / О. Скрипнюк // Юрид. Україна. – 2010. – № 12. – С. 4 – 10.

147. Сокирко О. Тест на зрілість нації : 300 років тому було прийнято Конституцію Пилипа Орлика / О. Сокирко // Укр. тиж-день. – 2010. – № 13. – С. 50 – 52.

148. Сорокун І. М. Основи митної справи України за Конституцією Пилипа Орлика 1710 р. / І. М. Сорокун // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 231 – 233.

149. Страхов М. М. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. / М. М. Страхов // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2006. – Вип. 11. – С. 10 – 17.

150. Струкевич О. Пакти й Конституції законів та вольностей Запорозького / О. Струкевич // Історія України. – 2005. – № 12. – С. 1 – 5. – (Шк. світ).

151. Сухопарова С. Конституція Української гетьманської держави (Конституція Пилипа Орлика, 1710 р.) / С. Сухопарова // Юрид. журн. – 2009. – № 6. – С. 133 – 136.

152. Сюдюков І. Лист у майбутнє / І. Сюдюков // День. – 2010. – 7 квіт. – С. 1, 4.

Стаття присвячена 300-річчю ухвалення Конституції Пилипа Орлика.

153. Сюдюков І. Маніфест свободи / І. Сюдюков // День. – 2008. – 15 трав. – С. 1, 7.

Про Конституцію Пилипа Орлика: історію, передумови, роздуми.

154. Томенко М. В. Історія української Конституції : навч. посіб. / М. В. Томенко. – К. : Освіта, 2009. – 462 с.

155. Угода та Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) // Історія України від найдавніших часів до сьогодення : зб. док. і матеріалів / за заг. ред. : А. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. ; Чернівці : Кн. – XXI, 2008. – С. 240 – 245.

**ББК 63.3(4Укр)я73
І-90**

156. Українська конституція 1710 р. Гетьман Пилип Орлик // Огляд історії України / І. Крип'якевич. – К. : Вища шк., 1995. – С. 103 – 104.

157. Федоренко В. Л. Конституція гетьмана Пилипа Орлика 1710 року : 300 років досвіду розвитку укр. конституціоналізму / В. Л. Федоренко // Українознав. – 2010. – № 2. – С. 57 – 63.

158. Фігурний Ю. Внесок українців у світовий Конституційний процес / Ю. Фігурний // Українознав. – 2010. – № 4. – С. 57 – 63.

Стаття присвячена 300-річчю Конституції Пилипа Орлика.

159. Шишкін В. Конституція, яка випередила час / В. Шишкін // День. – 2007. – № 156. – С. 7.

У статті йдеться про правовий акт Пилипа Орлика 1710 р.

РОЗДІЛ 3. ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ПОРТРЕТ ПИЛИПА ОРЛИКА

Після Орлика залишилася літературна спадщина – листування, універсали, промови, панегірик та «Діаріуш подорожнього» (щоденник). Вони свідчать, що Пилип Орлик був вельми освіченою людиною і мав неабиякі публіцистичні здібності. Майже всі його писання вирізняються надзвичайною художністю, бароковим красномовством, вільним володінням кількома мовами, частим звертанням до історичних прикладів та міфології. Такими є, наприклад, його листи до Карла XII, запорожців та гетьмана Івана Скоропадського, в яких він описує злигодні народу під час татарських набігів.

Особливо цікавий для характеристики Орлика як письменника-публіциста його «Діаріуш», у якому він робив записи від 11 жовтня 1720 р. до кінця 1730 р. Написаний він добірною польською мовою, рясно оздобленою латинізмами та церковнослов'янськими словами. Соковито, емоційно, з цікавими деталями та характеристиками описує Орлик те, як він відвідував та приймав у себе багатьох визначних людей Європи: французьких священників, англійського консула, солунського митрополита, ігуменів афонських монастирів, купців з багатьох країн, дипломатів, політиків та високих державців тих країн, у яких йому довелося побувати. Як ерудит і книголюб, він пише про враження від прочитаних книжок. Газети є його улюбленою лектурою. Орлик виявляє глибоку пошану до французької мови, вивчивши майже досконало її в літньому віці. Він навіть досить легко перекладав з французької мови на польську шеститомну історію грецької схизми єзуїта Мембурга.

Постать Пилипа Орлика привернула велику увагу українських істориків та письменників.

Образ Пилипа Орлика в художній літературі

160. Аркас М. М. Гетьман Пилип Орлик : вірш / М. М. Аркас // Література рідного краю. Письменники Миколаївщини : посіб.-хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – С. 23 – 24.

**ББК 84(4Укр)6я721
Л64**

161. Білоусов Є. Творець вікопомного документа / Є. Білоусов // Славетні імена України / Є. Білоусов. – К., 2003. – .–
Кн. 1. – С. 114 – 125.

**ББК 84.4Укр6
Б67**

Оповідання, присвячене П. Орлику.

162. Корсак І. Ф. Гетьманич Орлик : худ.-док. повість / І. Ф. Корсак. – Луцьк : Твердиня, 2006. – 120 с. – (Пантеон).

**ББК 84.4Укр6
К69**

163. Лазорський М. Патріот : іст. роман / М. Лазорський. – К. : Україна, 1992. – 261 с. – (Проза укр. зарубіжжя).

**ББК 84.4Укр62
Л17**

Роман висвітлює діяльність першої української політичної еміграції в 1702 – 1759 рр., яку очолювали П. Орлик та його син Григорій.

164. Литовченко Т. Орлі, син Орлика : іст. роман / Т. Литовченко. – К. : Фоліо, 2010. – 282 с. – (Історія України в романах).

У романі розкрито життя Григора Орлі, яке було сповнене небезпечними пригодами.

165. Маланюк Є. Сонети про Пилипа Орлика / Є. Маланюк // Невичерпність : поезії, ст. : для старш. шк. віку / Є. Маланюк. – К. : Веселка, 1997. – С. 105 – 109.

**ББК 84.4Укр6
М18**

166. Ордівський С. Замок янгола смерті / С. Ордівський. – Львів, 1995. – 144 с.

Історико-пригодницька повість, присвячена подіям часів Кирила Розумовського і Григора Орлика.

167. Павличко Д. Пилип Орлик : вірш / Д. Павличко // Сонети; Світовий сонет / Д. Павличко. – К. : Генеза, 2004. – С. 115.

**ББК 84.4Укр6
П12**

168. Різниченко В. Пилип Орлик – гетьман України / В. Різниченко. Великий Мазепинець Григор Орлик / І. Борщак : істор. оповіді. – К. : Укр. письм., 1996. – 302 с.

**ББК 63.3(4Укр)46
Р49**

169. Трохліб В. Вертання П. Орлика : вірш / В. Трохліб // Притча про любов / В. Трохліб. – Одеса, 2003. – С. 17.

170. Хорунжий Ю. Любов маєш – маєш згоду : іст. роман / Ю. Хорунжий. – К. : Акад., 2003. – 330 с.

Роман присвячений гетьману Івану Мазепі та його оточенню, у тому числі Пилипу Орлику.

Літературна спадщина гетьмана

171. З «Виводу Прав України» П. Орлика (1712) // Історія України : джерел. літопис / упоряд. : В. І. Червінський, М. І. Обушний, Т. Ю. Горбань та ін. – К. : Дирекція ФВД, 2008. – С. 227 – 231.

**ББК 63.3(4Укр)
І-89**

172. Лист Пилипа Орлика до Стефана Яворського // Неопалима купина. – 2006. – № 2 – 3. – С. 153 – 174.

173. Орлик П. Конституція, маніфести та літературна спадщина : вибр. твори / П. Орлик. – К. : МАУП, 2006. – 736 с.

**ББК 63.3(4Укр)46
О-66**

174. Орлик П. Триумфальний гімн роксоланських муз. Паратон / П. Орлик // Марсове поле. У 3-х т. / упоряд. В. О. Шевчук. – К. : Молодь, 1989. – . –

Т. 2 : Героїчна поезія на Україні. Др. пол. XVII – поч. XIX ст. – С. 169 – 181.

**ББК 84(2Укр)1–5
М28**

Про літературну спадщину гетьмана

175. Гетьманський собор – храм української державності // Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К. : Мистец., 1994. – С. 191 – 208.

**ББК 63.3(4Укр)4
М15**

Про гетьманське самодержавство в літературі XVII – XVIII ст. та в творчості Пилипа Орлика.

176. Єфремова Н. Характеристика Меморіалу П. Орлика «Вивід прав України» та його загальне значення для розвитку української політико-прав. думки поч. XVIII ст. / Н. Єфремова // Вісн. Львів. ун-ту. – 2003. – № 38. – С. 77 – 83. – (Юрид.).

177. Мілітаризація української поезії // Світло українського бароко / А. М. Макаров. – К. : Мистец., 1994. – С. 120 – 140.

**ББК 63.3(4Укр)4
М15**

У підрозділі розкривається українська барокова поезія XVII – XVIII ст., у тому числі поезія Пилипа Орлика.

178. Соболев В. Давньоукраїнські барокові щоденники в польському контексті / В. Соболев // Дон. вісн. Наук. тов-ва ім. Т. Шевченка. – 2006. – Т. 12. – С. 33 – 44.

Стаття інформує про щоденники, написані П. Орликом польською мовою.

179. Соболю В. Слов'янська щоденникова проза і діаріуш Пилипа Орлика / В. Соболю // Слов'янські обрії : зб. наук. пр. / Т. П. Дубас. – К., 2008. – Вип. 2. – С. 617 – 630.

180. Трофимук О. Біблійна традиція як генеруючий елемент творчого методу епохи Барокко (на матеріалі світських панегіричних поем П. Орлика) / О. Трофимук // *Sacrum a Biblia w Literaturze Ukrainskiej* / I. Nabytowycza. – Lublin, 2008. – С. 379 – 385.

181. Трофимук О. Літературна спадщина гетьмана Пилипа Орлика / О. Трофимук // *Сл. і час.* – 2010. – № 10. – С. 42 – 48.

182. Цвенгрош Г. Пилип Орлик, гетьман війська запорізького. Новітнє оприлюднення «Маніфесту гетьмана Пилипа Орлика до європейських урядів» / Г. Цвенгрош // *Дзвін.* – 2005. – № 11. – С. 98 – 99.

РОЗДІЛ 4. ПИЛИП ОРЛИК НА СТОРІНКАХ ІНТЕРНЕТ

183. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672 – 1742) : його життя і доля [Електронний ресурс] / Б. Крупницький ; вступ. ст. О. Оглоблина. – Електрон. текст. – Режим доступу : <http://litorpys.org.ua/rizne/krupn.htm>. – Загол. з екрану. – Мова : укр. – Електрон. версія публ. (Мюнхен : Дніпр. хвиля, 1956. – 80 с.). – Перевірено : 17.06.2012.

Синтез багатолітніх дослідів визначного українського історика-емігранта про діяльність гетьмана Пилипа Орлика. Написана ще в 1947 р. на доручення Науково-дослідного інституту Української Мартирології (Мюнхен, ФРН).

184. Орлик Пилип Степанович [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Орлик_Пилип_Степанович. – Мова : укр. – Перевірено : 17.06.2012.

Матеріал з Вікіпедії – матеріали з енциклопедії про Пилипа Орлика.

185. Пилип Орлик [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу : <http://children.kmu.gov.ua/history/persons/1355.html>. – Мова : укр. – Перевірено : 17.06.2012.

186. Пилип Орлик [Електронний ресурс] – Електрон. текст. – Режим доступу : www.ukrcenter.com/library/read.asp?id=1890&page=1#top. – Мова : укр. – Перевірено : 17.06.2012.

187. Пилип Орлик. Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького [Електронний ресурс] / Пилип Орлик – Електрон. текст. – Режим доступу : www/nbu.gov.ua/articles/history/1710_cnst/htm. – Заголовок з екрану. – Мова : укр. – Перевірено : 17.06.2010.

Переклад першої Конституції на сучасну українську мову.

УРИВКИ З ТВОРІВ ПИЛИПА ОРЛИКА

До того ж ясновельможного, його милості
Пана гетьмана військ запорозьких

Апострофа¹

Ти повернувся, бойовий гетьмане,
Як вихруватий турецький лоб Медузи
Скрушив був, зволь-но Гелікон хай стане
Литовський в хори, виладнавши в Музи
В Тріоні роським, де в Дніпровім стані
У плаві Тетіс, в співі Аретузи,
Тобі с Парнасу доні Йовишові
На лютнях грати будуть падван новий.

II

Мене, як довгу тут чекала хвилю
Камена віща, щоб в твої пороги
Вступити смілим кроком, котру милі
Небо владичні сповнили всю боги,
Не Пактоль носить в злотопишній брилі,
Ані Пиропи, що Герм пінить строгий,
А просту карту, котра з Гіппокрени,
Простого стилю випишуть напевне.

.....

VIII

Пізнаєш славу, наш Алціде щедрий,
І де далекі Геркулеса Гади,
Твоя-бо діяльність над оті мінери,
Над Геллеспонтські вийдеш Симплегади,

Там, де сплавляють цінні Хризоцери
Там богатирський слід твій вчують ладний,
На колос впишуть : «Кров пролив поганів
Гетьман Мазепа, збивши бусурманів».

ІХ

Нехай пеани грають амніони,
Де орди горді шаблею полонив,
Богині уряд у крові – і Беллони,
Дніпро юхою ткацькою зчервонив,
Тремтить Мухамет, Марсові де гони,
Де пинить Евксин кров бістонську чорний.
Там станеш мужньо, бойовий гетьмане,
Де Мус савара садиться в Дивані.

Х

А як булат твій трака замордує
І змієгромна заляка булава
Казиласкерів – в той час завоює,
Лавр тріумфальний – скроням твоїм слава.
Тож у стамбульським хай не тріумфує
Він Лерні, фальш де Місяця і жвава
Є Гідра, Хрест-бо у Мазеп гербовий
Зітре карк змію, що велеголовий.

Чого й повторно зичу приязно
на звитяжство вельможності вашій,
кладучи прогностика.

¹ Апострофа – поетичне звернення автора до певної особи (І. Мазепа).

ГЕРБ ПИЛИПА ОРЛИКА

Останнім часом з'явилося чимало публікацій про герби гетьманів України. Серед них часто можна зустріти невірне зображення саме герба Пилипа Орлика. Герби українських гетьманів досить докладно вивчалися вітчизняними істориками ще в ХІХ ст., але герб Пилипа Орлика, з відомих причин, був обійдений їхньою увагою.

Коли, подорожуючи Європою з Швеції до Туреччини, Орлик приїздить до Вроцлава, то зразу ж посилає сина Григора з листом до барона Петра Орлика, свого далекого родича, який мешкає в цьому місті і з яким раніше вони не були особисто знайомі. Приймаючи молодого Орлика, барон показує йому свій герб, що є однаковим з гербом гетьмана, чим підтверджує спільність походження обох родин. Запис про це знаходимо в «Діярії» за 25 січня 1721 р.

Аби з'ясувати, яким був родинний герб Орликів, довелося звернутися до польських гербівників. За допомогою цих джерел дізнаємось, що існувало дві гілки цього роду, які мали герби «Новіна» та «Остоя». З іншого гербівника дізнаємося, що чеські барони Орлики належали до гербу «Новіна»; серед них і потомки Станіслава Орлика та Катерини Коморовської, котрих Орлик називає своїми предками та чию могилу описує в «Діярії». Пилип Орлик писав у «Діаріюші» 18 лютого 1721 р.: «...Ми заїхали до пана Орлика барона Петра Орлика з Вроцлава, котрий презентував мені привілей цезаря Фердинанда ІІ, що підтверджував старовинність роду Орликів, які є здавна баронами вольними з Лазіск і зайшли з Моравії до Польщі... В тім же привілеї намальований герб роду Орликів «Новіна», той самий, яким користуюсь і я».

Отже, родинним гербом Пилипа Орлика є «Новіна». Опис цього гербу знаходимо у К. Несецького : «В блакитному полі біле вухо від казана, повернуте обома кінцями до гори; посередині у

ньому меч, спрямований руків'ям догори, а вістрям вниз. В нашоломнику нога в латах з острогою, ніби вперта коліном в корону, а п'ятою спрямована ліворуч». Історія цього герба сягає XII ст., часів корля Болеслава Кривоустого. У Польщі цим гербом користувалося понад 60 шляхетських родин. Сам гетьман добре знав свій родовід, з великою пошаною ставився до своїх предків, з гідністю носив родинний герб і діяльністю своєю примножив славу як власного роду, так і всієї козацької держави, якій вірно служив ціле своє життя.

ТВОРЕЦЬ ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ (сценарій телевізійної передачі)

Ведуча телевізійної передачі (учитель). Народна мудрість каже: «Краще запалити одну свічку, ніж ганьбити пільму». Свічку надії запалив у своєму серці Пилип Орлик – одна з найцікавіших фігур в українській історії, генеральний писар Івана Мазепи, а згодом творець першої Конституції Української держави, самовідданий український патріот, який все життя присвятив боротьбі за незалежність України. Я даю слово нашому головному героєві.

Учень (від імені Пилипа Орлика розповідає його біографію до 1700 р.). Наш рід Орликів бере свій початок від чеської шляхти. Пращури мої, гусити, після того як вони зазнали поразки, переправилися до Речі Посполитої, на Віленщину. Там, у селі Косуті Ошмянського повіту я й народився 11 жовтня 1672 р. Батько мій Степан загинув в бою з турками під Хотиним 1673 р. Я вчився в місцевій школі, а згодом – у Києво-Могилянському колегіумі. Добре засвоїв риторику, філософію, логіку, богослов'я, мови та багато інших предметів. Був учнем професора Стефана Яворського. Закінчив колегію і 1692 р. став писарем у Київській митрополії, а потім у гетьманській Генеральній військовій канцелярії. Тут на мене звернув увагу гетьман Мазепа. Завдяки освіченості й здібностям він став старшим військовим канцеляристом, а 1700 р. обіймав в уряді посаду генерального писаря, яка вважалася другою після гетьмана.

Учитель. Пилипові Орлику вдалося швидко завоювати довіру гетьмана. Він отримав значні земельні наділи, але з повагою ставився до своїх підданих.

Учень (від імені гетьмана Пилипа Орлика про відносини з Мазепою). Я виконував різні дипломатичні доручення гетьмана І. Мазепи і знав про його відносини зі шведським королем Карлом XII і його ставлеником – польським королем Станіславом

Ліщинським. Одним із перших я дізнався про намір підняти повстання проти московського царя.

Учитель. Навіть після трагічної поразки під Полтавою Орлик залишився відданим Мазепі й разом з ним вирушив на чужину у вигнання.

Невдовзі внаслідок поранення Мазепа вмирає в Бендерах. Менше ніж через рік 1710 р. новим гетьманом обрано Пилипа Орлика. Це було не тільки честю, але й важким тягарем, бо він не отримав нічого від скарбів Мазеви.

Учень (від імені гетьмана Пилипа Орлика). Ще за життя Івана Мазеви став відомим його намір передати свій спадок племіннику Андрію Войнаровському (власних дітей гетьман не мав). За підтримки Карла XII, всупереч вимогам генеральної старшини, яка заявила про свої права на майно Мазеви, Войнаровському вдалося виграти справу. Згодом племінник Мазеви оселився в Гамбурзі, але на вимогу московського царя був переданий Росії і засланий до Якутська, де і помер 1740 р. Таким чином, наша українська еміграція залишилася без засобів для існування і здійснення політичної діяльності.

Учитель. У день виборів гетьмана 5 квітня 1710 р. вами була проголошена перша в історії України і всієї Європи конституція, яка отримала назву «Конституція прав і свобод Війська Запорозького».

Головним постулатом Конституції була цілковита незалежність України від Польщі та Росії.

Робота з текстом Конституції Пилипа Орлика

Розділ II

Наша Батьківщина, Мала Русь, має залишитись при своїх кордонах, затверджених за згодою Речі Посполитої, Оттоманської Порти і Московської держави за Богдана Хмельницького. Україна має перебувати під протекторатом Швеції, а королі Швеції на ділі в майбутньому будуть захищати нашу країну від зазіхань на неї, захищати її кордони, привілеї.

Розділ IV

Землі в Подніпров'ї, як землі Війська Запорізького, мають бути звільнені від московських фортець і повернені у власність Війська Запорозького.

Учитель. Другим пунктом було обмеження влади гетьмана і створення козацького парламенту, який має скликатися тричі на рік. Крім Генеральної старшини, до нього мають увійти делегати від запорожців по одному представнику від кожного полку. Парламент має відігравати головну роль у суспільно-політичному житті України. Зокрема, передбачалося, що без узгодження із загальновійськовою радою гетьман не має права вирішувати питання державної ваги. Були обмежені судові функції гетьмана та його право розпоряджатися військовою казною. Обмеження влади гетьмана свідчило про розвиток України в бік демократії.

Розділ VI

Вища законодавча влада належить Генеральній раді, яка складається з Генеральної старшини, полковників усіх полків, депутатів, що обираються з кожного полку, і делегатів від запорожців. Без їхнього дозволу і згоди, на власний розсуд гетьмана, не повинна була починатися жодна справа.

Учитель. У Конституції значна увага приділялася господарським і фінансовим справам у державі, порушувалося питання про необхідність враховувати прохання місцевих мешканців, заборонялися зловживання з боку гетьмана і старшини щодо козаків і селян.

Розділ X

Гетьман повинен керувати й стежити за порядком у Війську Запорозькім. Саме він повинен турбуватися про бідних, щоб простий народ не гнобився непомірно високими податками. Сотники й полковники повинні обиратися шляхом голосування, а після виборів – підтверджуватися гетьманом.

Учитель. Таким чином у Конституції Пилипа Орлика узагальнено попередній досвід існування Української держави і визначено шляхи розвитку України в майбутньому, викладена

історія Війська Запорозького, проголошено основні принципи, на яких має будуватись Українська держава після визволення з-під влади Росії. Трагедія Пилипа Орлика полягала в тому, що весь період його гетьманування пройшов в еміграції.

До нас у гості завітали соратники гетьмана, члени Генеральної старшини Іван Ломиковський і Григійр Герцик. Після невдачі у військовій справі, Орлик вирішив випробувати фортуна на дипломатичному ґрунті. Григійр Герцик, генеральний осавул, брав безпосередню участь у переговорах з турецьким султаном.

Учень (у ролі Григора Герцика). Перші роки після Полтавської катастрофи Орлик присвятив широкій дипломатичній діяльності – спочатку в Криму, переконуючи хана в тому, що Москва – спільний ворог; потім провів переговори в Константинополі із султаном. Проте створення сильної української держави не входило в плани турків, і переговори припинились. 1710 р. було підписано союзний договір між козаками і кримським ханом, за яким хан визнавав незалежність України і пообіцяв не припиняти воєнні дії проти Росії без згоди гетьмана. Я їздив до кубанського султана і до донських козаків. Не були успішними й переговори з поляками, які не погоджувалися передати Правобережну Україну.

Учень (у ролі Івана Ломиковського). Після того як Туреччина і Кримське ханство оголосило Росії війну, козацьке військо під керівництвом П. Орлика і запорозького кошового отамана Костя Гордієнка почало визволення Правобережної України. Після захоплення Білої Церкви війська козаків мали намір вирушити на Київ. Проте через зраду татар від цього наміру довелося відмовитися. Козаки з Білої Церкви відступили спочатку до Ростова, а далі за Дністер, у турецькі землі. Невдача цієї експедиції стала для нас тяжким ударом.

Після цього Туреччина і Росія за спиною України підписали мирний договір, який закріплював колоніальний поділ України на Правобережну і Лівобережну. Швеція, яка зазнавала поразки за поразкою, також нічим не могла допомогти нам. До того ж турки, дізнавшись про шведську орієнтацію Орлика, намагалися розправитись з ним. У війну вступила Польща : врешті-решт, за турецько-польським договором, Правобережна Україна знову опинила-

ся під владою польської шляхти. Там одразу вибухнули козацькі повстання, але Орлик, залишившись без війська, нічим не міг допомогти повсталим. Він знову подався в еміграцію.

Учитель. Гетьман з родиною опинився у Швеції. Його матеріальний стан був дуже тяжким. Інколи, як писав сам Орлик, не було за що купити «ані дров, ані хліба, ані світла». Довелось закладати у ломбард державні гетьманські клейноди.

Смерть Карла XII змінила розстановку сил у політиці, Орлик починає знов дипломатичну акцію. В її основі – проект створення антиросійської коаліції в складі Польщі, Швеції, Туреччини, буджацьких татар і Кримського ханства.

1720 р. Орлик з родиною виїжджає зі Швеції і прибуває через Німеччину до Вроцлава. Потому, сховавши родину у Краківському монастирі, Орлик виїжджає до Туреччини. Він опинився у прикордонній фортеці Хотин. За наказом султана, який не бажав ускладнення відносин з Росією, Орлик вимушений був виїхати спершу до Македонії, а потім до Салоників.

Там він провів довгих 12 років. Пилип залишився сам – без родини, друзів, соратників. Але він не дозволив собі занепадати духом. У Салоніках він завів багато знайомих. Невдачею закінчилася спроба налагодити зв'язки з Україною. Нарешті він дочекався дозволу султана залишити Салоніки. Орлик їде до Бессарабії, ближче до України. Він переїжджає спочатку до Бендер, а потім у болгарський Відін, після цього тимчасово опиняється в Яссах, далі – у Бухаресті.

Жити ставало дедалі складніше. Дружина гетьмана потерпала від лихоманки. Останній переїзд Орлика був знову до Ясс, але там він прожив недовго. Він помер на 70-му році життя в цілковитій самотності. Важкий життєвий шлях першого політичного емігранта завершився 24 травня 1742 р.

Пилип Орлик зробив багато в ідеологічному плані, поширюючи Європою ідею створення незалежної України.

Ніколаєва І. П. Творець першої української Конституції. 8 кл. / І. П. Ніколаєва // Історія та правознав. – 2009. – № 6. – С. 7 – 11.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Апанович О. 2, 49
Апанович О. М. 10
Аркас М. М. 160
Артамонов В. 3
Басараба В. 4
Бегей І. 97
Беляева Л. 6
Білоусов Є. 161
Бичко А. 99
Бодарецький М. Д. 100
Борисенко В. К. 57
Борщак І. 168
Боряк Г. В. 38, 44
Боряк Й. Й. 83
Василенко Н. П. 101
Верстюк В. Ф. 83
Власов В. С. 36
Вовк О. 103
Вовк О. Б. 104
Войцеховська І. 21
Волков М. 105
Галаган В. 21
Гаращук М. 106
Глінська Л. Ф. 107
Гнатюк М. 72, 73
Головатий М. Ф. 43
Голосніченко Д. 108
Гончаренко В. Д. 12
Гончарук П. 13
Горбань Т. Ю. 139, 171
Горобець В. 30, 91
Громовенко Л. 72, 73
Грушевський М. 51
Грушевський М. С. 83
Губань Р. 109
Губарев В. К. 7
Гуржій О. 91
Гуржій О. І. 24, 25, 69, 85, 118
Гусєв В. І. 58
Демиденко Г. Г. 110
Дідіка В. 111
Доброва Т. С. 100
Домбровський І. 112
Дробаха О. 15
Дрожжин В. П. 58
Дроздовський Д. 16
Єжен А. 18
Єфремова Н. 176
Жовнір Н. 113
Журавльов Д. В. 19
Журбелюк Г. 114
Задихайло Д. В. 115
Замлинський В. 21
Зубко І. В. 22
Іванченко Р. 116
Іовлева Т. В. 20
Калюжна Г. Ю. 60
Кампо В. 117
Карасевич А. О. 63
Кирик Л. 23
Киян М. Ш. 137
Коваленко О. Б. 5
Коляда І. А. 74
Кононенко П. 26
Кононенко Т. 26
Корогод Г. І. 124
Корсак І. Ф. 162
Косаківський В. 125
Коцура А. П. 155
Кравцевич-Рожнецкий В. Я.
27

Красевич А. О. 63
Кресін О. В. 126
Кресіна І. 28
Крикун М. 29
Крип'якевич І. 156
Крупницький Б. 30, 31, 183
Кульчицький С. В. 36
Курас І. Ф. 41
Кухарчук О. 127
Куций І. П. 9
Кучерук О. 47
Лавренюк С. 128
Лазорський М. 163
Левашова І. Ю. 42
Леоненко П. М. 94
Лизогуб В. А. 129
Литовченко Т. 164
Луняк Є. 17
Лях С. Р. 130
Мазур П. 131
Макаров А. М. 175, 177
Маланюк Є. 165
Матях В. 91
Медведчук В. 132
Мироненко О. М. 133
Михальчук П. А. 9
Мицик Ю. А. 36
Музиченко П. П. 134
Нагребецька І. 135
Ніколаєва І. П. 34
Обушний М. І. 139, 171
Оглоблин О. 119, 136, 183
Окладна М. Г. 137
Околітенко Н. 37
Ордівський С. 166
Орлик П. 173, 174, 187
Остапенко П. В. 40
Павленко С. 45, 53
Павличко Д. 167
Павлов М. 138
Пасховер О. 54
Пересунько Т. 55
Петровський В. В. 71
Позняк-Хоменко Н. 75
Радченко Л. О. 71
Реєнт О. П. 74
Різниченко В. 168
Савельєв О. М. 32
Савич С. С. 143
Савчук Ю. 56, 144
Сас П. М. 8
Священко З. В. 63
Семенко В. І. 71
Серьогіна С. Г. 145
Сисоєва Н. 77
Скляренко В. М. 20
Скрипник О. 78
Скрипнюк О. 146
Слабошпицький М. 120
Смолій В. 86
Смолій В. А. 38, 44, 140
Смолка А. О. 80
Соболь В. 178, 179
Сокириська В. В. 63
Сокирко О. 147
Солодун С. І. 81
Сорокун І. М. 148
Страхов М. М. 149
Струкевич О. 150
Сухопарова С. 151
Сушинський Б. 14, 61
Сюндюков І. 152, 153
Терес Н. В. 155
Тимощик В. 84
Томенко М. В. 154
Троїцька Т. С. 107

Трофимук М. С. 140, 141
Трофимук О. 180, 181
Трохліб В. 169
Ульяновський В. 86
Ушаков Д. О. 70
Федоренко В. Л. 157
Фігурний Ю. 158
Фігурний Ю. С. 87
Хорунжий Ю. 170
Цвенгрош Г. 182
Цуп В. 88
Червінський В. І. 139, 173
Чухліб Т. 52, 89, 90, 91
Чухліб Т. В. 24, 25, 65, 69, 85,
118, 140

Шаповал Ю. 62
Шаров І. Ф. 50
Шевчук В. 33
Шевчук В. О. 177
Шемшученко Ю. С. 46, 123
Шендрик Л. 92
Шишкін В. 159
Шпак В. 93
Шудря М. А. 48
Щокін Г. В. 43
Юхименко П. І. 94
Яворницький Д. 82
Ярова Г. 95
Ярошенко М. 96
Ясинська Л. П. 60

Зміст

Вступне слово.....	3
Розділ 1. Пилип Орлик – гетьман у вигнанні.....	7
Розділ 2. Бендерська Конституція.....	24
Розділ 3. Літературно-художній портрет Пилипа Орлика..	33
Розділ 4. Пилип Орлик на сторінках Інтернет.....	38
Додаток 1. Уривки з творів Пилипа Орлика.....	39
Додаток 2. Герб Пилипа Орлика.....	41
Додаток 3. Творець першої української конституції (сценарій телевізійної передачі).....	43
Іменний покажчик.....	48

Науково-виробниче видання

**Славетний син України Пилип Орлик
(до 340-річчя з дня народження)**

Бібліографічний покажчик

Укладач Юлія Вікторівна Круть

Комп'ютерна верстка В. Кучерявої

Підписано до друку 18.10.2012. Зам. № 172. 51 стор. Тираж 60 пр.
ДЗ «Державна бібліотека України для юнацтва»
Просп. Перемоги, 60, м. Київ, 03057
<http://www.4utn.gov.ua>